

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NOMUS

NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

6. ÅRGANG

NR. 2

JUNI 1993

INDHOLD

Festlighederne omkring Husmandsstedets genåbning	side 2
Husmandsstedet færdigt	side 3
En teglovn ved Trollesminde	side 6
Kursus i båndvævning	side 11
Set og sket	side 12
Kommende arrangementer	side 14
»Have samklang«	side 14

Invitation til åbning af Husmandsstedet søndag den 20. juni 1993

- 14.00 Borgmester Jens S. Jensen ankommer i hestevogn.
Velkomst ved formanden for Nordsjællandsk
Museumsforening Helge S. Bek.
- 14.10 Brødeskovkoret synger »Danmark nu blunder den lyse
nat«.
- 14.20 Åbningstale ved formanden Helge S. Bek.
- 14.30 »Husmandsstedet som museum«
Tale ved museumsinspektør Flemming Beyer.
- 14.35 Fællessang: »Frem bondemand frem«.
- 14.45 Tale og indvielse af Husmandsstedet ved borgmester
Jens S. Jensen.
- 15.00 Fællessang: »Danmark dejligst vang og vænge«.
- 15.10 Tilmeldte talere.
- 15.20 Hillerød og Omegns Folkedansere optræder.

Herefter byder vi på et let trakterement

NoMus er medlemsblad for Nordsjællandsk Museumsforening, som varetager driften af Nordsjællandsk Folkemuseum i Hillerød. Museet dækker landbokulturen i Nordsjælland og er samtidig byhistorisk museum for Hillerød. NoMus udkommer 3 gange årligt (i februar, juni og november) og sendes til alle medlemmer af museumsforeningen.

Redaktion: *Hans Jørgen Clementsen* (ansvarsh.), *Flemming Beyer*, *Birgit Nilas* og *Connye Pedersen*.

Adresse: Nordsjællandsk Folkemuseum, Helsingørsgade 65, 3400 Hillerød

Telefon: 42 26 43 79, Giro: 6 41 55 39

Forsiden: Husmandsstedet i dag

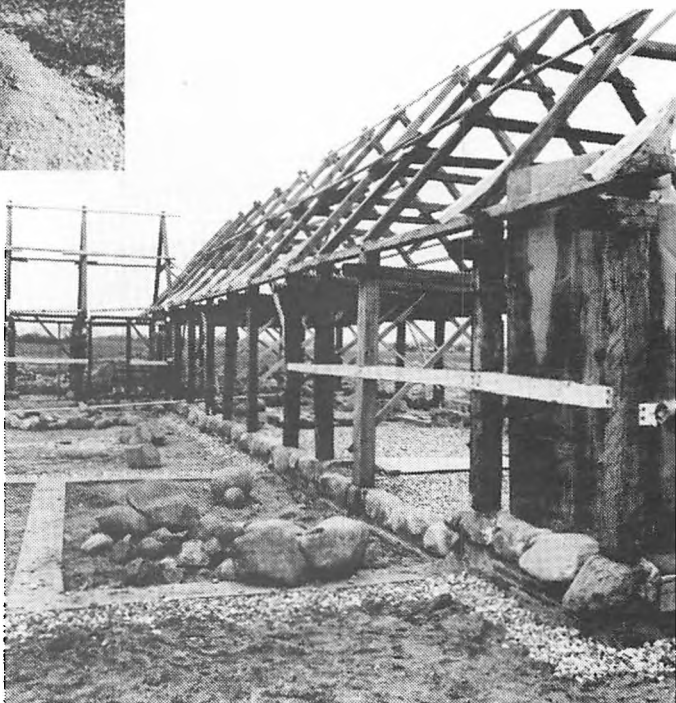
HUSMANDSSTEDET FÆRDIGT

Udflyttergilde den 27. maj 1988. Genopførelsen af Husmandsstedet på Sophienborg indledes med, at borgmester Jens S. Jensen nedgraver et hestekranie under det kommende stuehusgulv. Ifølge den folkelige overtro beskytter det beboerne mod ulykke og sygdom. Ligeledes blev der under ladegulvet nedgravet en krukke med de tre gamle kornsorter rug, byg og havre, som ifølge overtroen giver en god høst.

Efteråret 1988. Grundarbejderne er færdige, og det karakteristiske nordsjællandske bindingsværk rejses. Alt det tømmer, som fornyes, håndhugges med bredbil (tømmerøkse).

Bindingsværksstolperne stilles på store kampesten, såkaldte syldsten. Stolperne bindes sammen af lange tømmerstykker, sidebånd, en byggemåde som kun findes i Nordsjælland.

Rejsegilde i december 1988 på stuelænge og staldlænge. Tømmeren er færdig med bindingsværket og taget er klar til tækkemanden. Udmuring af bindingsværktavlene påbegyndes i traditionelle kulbrændte mursten - de sidste, der blev fremstillet på Borup Teglværk.

Sommeren 1989. Ladelængen er rejst, og de fleste vægge opmuret. Tækkemanden arbejder med det specielle nordsjællandske rørtag. Traditionen byder, at rørene fastholdes af lange hasselkæppe, som bindes til taglægtierne. Forud ligger et større arbejde med at fremskaffe de rigtige hasselkæppe. Den store åbne køkkenskorsten særdiggøres i løbet af efteråret.

Sommeren 1990. Bygningen hvidkalkes med lagret kulekalk over tømmer og murtavl på nordsjællandsk vis. En del af træværket behandles med gammeldags træ tjære, specielt importeret fra Gotland i Sverige. De første vinduer isættes.

Sommeren 1992. De udvendige døre, såkaldte revledøre, fremstillet som traditionelt håndarbejde isættes i de tre længer. Stuelængens håndhøvlede bræddeløfter opsættes. Til alt tømmer- og snedkerarbejdet bliver der anvendt håndsmedede søm, som var almindelige indtil for hundrede år siden.

Flemming Beyer

EN TEGLOVN VED TROLLESMINDE

Glimt af et af middelalderens fornemste håndværk

Fig. 1. Teglovnene ved Trollesminde udgravet. Man kan tydeligt se vægforløbet og resterne af indfyringskanalerne.

Indledning

I vestkanten af Hillerød, hvor Milnersvej løber ud i Roskildevej, skulle der dette forår anlægges en ny vej, der var projekteret til at løbe over en større højning beliggende umiddelbart syd for en af Statens tidligere forsøgsgårde Trollesminde.

Det smukke landskab omkring Trollesminde er topografisk domineret af et jævnt kuperet moræneland-

skab, som blev efterladt af isafsmeltningen over Nordøstsjælland. Netop på den nævnte højning var der gennem flere år iagttaget opløjede teglstykker, og på foranledning af den projekterede vejforlængelse foretog Nordsjællandsk Folkemuseum en prøveundersøgelse i området. Denne resulterede i påvisning af bl.a. et teglovnsanlæg, idet der over en strækning på 50-100 meter kunne

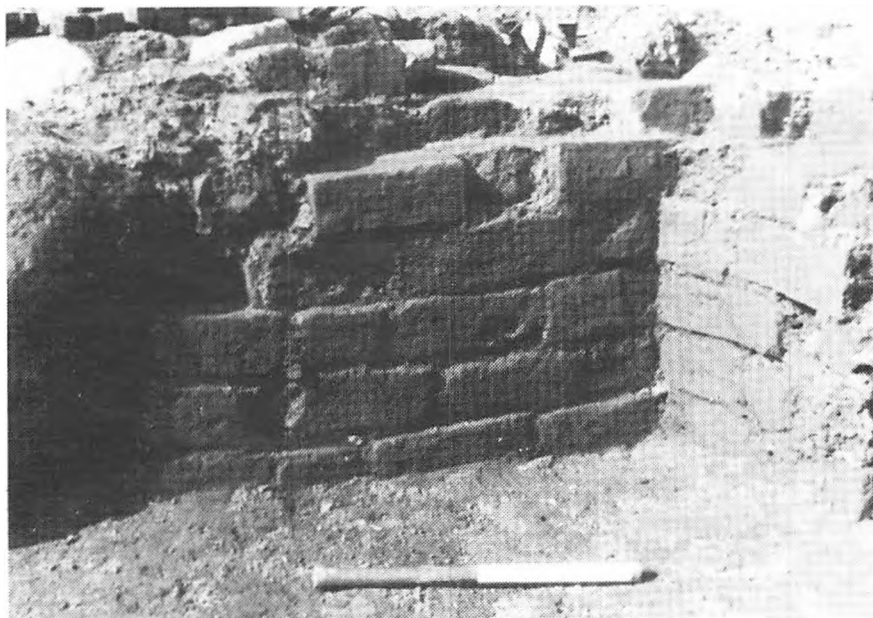

Fig. 2. Detalje af den indre munkestensopbyggede væg ved indfyringskanalerne.

konstateres spor efter et anlæg til produktion af munkesten. Mistanken om et jordfast fortidsminde på stedet blev således bekræftet, og da sådanne anlæg er omfattet af Museumslovens kap. VI, pgf. 26, var en egentlig arkæologisk undersøgelse påkrævet. Udgravningen blev i henhold til Museumslovens bestemmelser om offentlige arbejder finansieret af Hillerød Kommune.

Den arkæologiske undersøgelse

En nærmere undersøgelse af det

omkringliggende område afslørede foruden resterne af en teglovn også spor efter de arbejdsprocesser, der var gået forud for anvendelsen af tegloven til brænding af munkesten.

Selve ovnen var i sin tid gravet ind i nordsiden af bakketoppen, hvorved selve morænen kom til at fungere som en form for bagstøtte for murene. Tegloven var bygget op af såvel kampesten som munkesten (fig. 2). Den bageste del af ovnens mure var sat af meget store og kraftige kampesten, mens den forreste del og indfyringskanalerne var bygget af mun-

kesten (fig. 1). Det har været en middelstor ovn, der har været omtrent 4,5 m lang og 4,5 m bred i indvendige mål, og der har været tre indfyringskanaler. Selve åbningen til ovnen ved indfyringskanalerne har vendt mod nord.

Ovnen hører til den enkleste type af middelalderlige teglovne. Den består i hovedsagen blot af en stor muret kasse med et plant indre gulv. Når man har skullet brænde de rå sten, har man stablet dem tæt sammen på gulvet, men dog således at man har sørget for, at der blev friholdt en tunnel til selve fyringen placeret ud for de tre indfyringsåbninger på nordsiden.

Lige vest for teglovnen blev der fundet resterne af en tørrelade. Tørreladen markeres af væggrøfter, der forløber i øst-vestlig retning, og sporene var bevaret i en længde på omkring 25 m. Der har formentlig været tale om en træbygning med en forholdsvis spinkel konstruktion. Tørreladen er efter al sandsynlighed blevet anvendt til opbevaring af de strøgne sten, der skulle tørre på fladen, inden de kunne stables på kant og tørre videre. Først herefter blev de stablet i ovnen og brændt.

Ved den nordvestlige gavl af laden blev der fundet et trækonstrueret anlæg med en nærmest trapezformet udformning. Der var tale om en kasseformet konstruktion med sideplanker og kraftige lodretstillede stolper i hjørnerne og endnu et par

placeret ca. en halv meter fra den længste parallelside. Konstruktionen var gravet ned i undergrunden. Funktionen af dette anlæg er usikker, og der er ingen sikre belæg for anlæggets samtidighed med teglovnen. Hvis det har forbindelse med teglovnen, kunne anlægget være resterne af en form for strygeplads med et strygebord og en ståplads, hvor teglstrygeren stod og formede sine håndstrøgne munkesten.

Indenfor samme område som de førnævnte anlæg blev der flere steder påvist meget store og vidt-udbredte lertagningsgruber, der formentlig repræsenterer nogle af de lergrave, hvor man i sin tid hentede råleret til fremstilling af munkestenene.

I umiddelbar nærhed heraf blev der konstateret en ca. 20-25 m lang vold af opgravet ler. En sandsynlig forklaring på dette fænomen er resterne af et vintringsbed, hvor den opgravede råler ligger frit vinteren over, således at frosten kan skørne leret. Herefter vil det være betydelig lettere at forarbejde og magre leret til fremstilling af munkestenene.

Teglbrændingen

Kendskabet til brænding af teglsten og mureteknikken er formentlig overtaget fra Lombardiet i Norditalien omkring midten af 1100-tallet. Den relative ensartethed, der ses i selve arbejdsprocessen, værktøjsinventaret og mureteknikken skyldes

Fig. 3. Vagn Majdal fra RISØ er i færd med at måle baggrundsstrålingen på stedet til brug for den endelige termoluminescensdatering.

den store mobilitet, der var i bygningshåndværksfaget.

Formentlig rejste teglbrændere og teglstrygere sammen med murere rundt som en form for byggeeksperter for at oplære blandt andre også danske bygningsarbejdere.

Det var meget dygtige folk, hvis stil og teknik havde sin oprindelse i det norditalienske.

Detaljer som disse kan blandt andet påvises i bygningernes kon-

struktion, uden at der dog er tale om kopier af de norditalienske.

F.eks. blev stenene dengang ligesom i dag lagt i regelmæssige rækker (såkaldte skifter) i en indre og ydre murskal, og således at de blev placeret enten med den lange side udad (såkaldt løber) eller med kortsiden udad (såkaldt binder).

Oftest anvendte man to løbere og én binder skiftevis (såkaldt munkeforbandt).

Datering

Selve ovnens konstruktion kan desværre ikke fortælle noget om dens alder, da den samme byggemetode har været anvendt fra midten af 1100-tallet og frem til det 18. århundrede.

Det gælder også ovne med en anden konstruktion - f.eks. ovne med kasse-mure, hvor muren er bygget op af en indre og en ydre skal af munkesten hvorimellem er fyldt brokker.

Der blev ikke fundet redskaber eller fragmenter af sådanne i forbindelse med udgravningen (fig. 4). Der er derfor nogen usikkerhed omkring ovnens alder, men en foreløbig datering vil være 14-1500-tallet.

En naturvidenskabelig dateringsmetode - den såkaldte termoluminescens - vil forhåbentlig kunne give os dens eksakte alder. Metoden kan anvendes på de mange munkesten, der fremkom under udgravningen. I keramik og tegl (munkesten) findes nemlig ofte mineralerne kvarts og feldspat, der er mineraler, som kan opsamle energi fra den radioaktive stråling i naturen.

Den tegl, vi udgraver, er ved selve brændingen blevet udsat for mindst 500° Celcius, og det betyder, at energilagrene derved er blevet tømt. Teglene er med andre ord blevet nulstillede og begynder fra dette tidspunkt påny at optage energi fra omgivelserne.

Ønsker man at udregne tidspunk-

tet for denne brænding og dermed få alderen på teglene, kan man derfor måle den opsamlede energi, bestrålingen på fundstedet idag (baggrundsstrålingen) og teglenes egen stråling (fig. 4). Forhåbentlig får Nordsjællandsk Folkemuseum mulighed for at få denne naturvidenskabelige datering i nær fremtid.

Fig. 4. Selvom der ikke blev fundet nogle genstande under udgravningen, afslørede de mange velbevarede munkesten nogle meget nærværende glimt af dagligdagen i middelalderen. Flere af stenene havde aftryk af dyrepoter - f.eks. denne munkesten, som en hund har sat sit aftryk på.

Afslutning

Teglovnen ved Trollesminde bragte mange nye oplysninger frem omkring de processer, der er knyttet til fremstilling af de munkesten, der i middelalderen hovedsagelig blev brugt til opførelse af slotte, borge, klostre og ikke mindst kirker. Brugen af munkesten som byggemateriale var forbundet med en vis status, når man betænker, hvor kostbart det må have været at fremstille dem. Dels har det været særdeles tidkrævende og involveret mange mænd, dels har selve brændingen formentlig også krævet anseelige mængder af tømmer. Munkesten var ikke menig mands eje.

Ruinen af teglovnen ved Trollesminde eksisterer ikke længere, idet den måtte vige pladsen for den projekterede vej. Ovnene blev udgravet i henhold til Museumslovens pgf. 26, der har til hensigt at sikre, at der sker en "kontrolleret destruktion" (dvs. en arkæologisk udgravning) af ikke fredede fortidsminder med henblik på, at sikre eftertiden mest mulig viden om fortidsmindet.

Man kan spørge, om et sådant anlæg ikke burde bevares for eftertiden. I nogle tilfælde vil anlæg af denne type være af en sådan karakter og kvalitet, at man kan vælge at bevare dem. Men bevaringsforholdene omkring denne teglovn var desværre ikke tilstrækkelig overbevisende i den henseende.

*Arkæolog, mag.art.
Anne-Christine Larsen*

Kursus i båndvævning

Vævede bånd har igennem århundreder været anvendt til klædedragter og som pyntebånd mv. Kursets formål er at give deltagerne mulighed for selv at fremstille et vævet bånd efter eget mønster.

Målsætning og indhold: På kurset lærer du at planlægge og væve dine egne bånd, der kan anvendes som udsmykning på tøj, tasker og folke-dragter mm.

På kurset vil vi se på mønstre og vævning af ældre bånd fra museets samling samt museets båndvæve.

Praktiske oplysninger: Der må påregnes et mindre beløb til materialer. Båndvæv eller vævespjæld kan medbringes eller lånes.

Varighed: Kurset afholdes over én weekend (2.-3. oktober) eller fire aftener på torsdagene den 16., 23., 30. september og 7. oktober. Den samlede kursustid er ialt 12 timer.

Pris: kr. 220,00.

Kursussted: Sophienborg, Sophienborg allé 3, 3400 Hillerød.

Tilmelding til kursusleder: Textilmedarbejder ved Nordsjællandsk Folkemuseum Annelise Heiberg - tlf.: 42 26 43 79 (Folkemuseet) eller 42 28 80 25 (privat).

SET OG SKET

Museets foredragsrække blev en succes

Som noget nyt arrangerede Nordsjællandsk Folkemuseum i efterår og vinter en foredragsrække: "Historiske aftener på Nødebo Kro". Foredragsrækken blev en succes.

Kroen stillede lokaler til rådighed, og museet sørgede for den faglige underholdning. Samarbejdet forløb særdeles fint, og et interesseret publikum mødte talstærkt op. Antallet af tilhørere til de fire foredrag varierede mellem 50-80 personer, som også stillede og fik svar på mange spørgsmål.

Foredragene tog alle udgangspunkt i den nordsjællandske lokalhistorie. Flemming Beyer fortalte om "Hillerød som markedsby", Steffen Stummann Hansen om "Jernalderbebyggelsen i Nordsjælland". Det tredje foredrag omhandlede "Middelalderhistorien i vores område", hvor Michael Andersen fra Roskilde Museum fortalte levende. Afslutningsforedraget blev holdt af Birthe Skovholm Petersen fra Allerød lokalhistoriske arkiv, som berettede om "Kulsvierne i Nordsjælland".

Succesen er baggrunden for, at museet igen til efteråret arrangerer en ny foredragssæson med aktuelle historiske emner, såvel fra vores eget område, som fra det øvrige land.

Sophienborg renoveres

Et nyt tværgående samarbejde er etableret mellem Hillerød Tekniske Centralskole, Hillerød kommunes tekniske Forvaltning og Nordsjællandsk Folkemuseum.

Samarbejdsprojektet har dels til formål at istandsætte Sophienborgs gamle staldlænger og dels bruge byggearbejderne til at undervise bygningshåndværkere og -arbejdere i restaurering af gamle bygninger.

Første del af projektet omfatter staldens sydfløj, der fremstår i velbevaret bindingsværk fra midten af 1800-årene.

Museet har via beskæftigelsesmidler fået ansat en arkitekt, som står for udarbejdelse af byggeprojektet.

Det er planen at bevare bygningsens ydre og istandsætte det indre efter nutidens museale krav.

Ifølge langtidsplanen for museet ønsker vi en indretning med skolestue og cafe i sydfløjens nederste etage og magasin i tagetagen.

Arbejdet med udskiftning af taget er nu i fuld gang. Det indre er ryddet og klar til nyindretningen.

Forhåbentlig er der i år midler til at råhuset bliver færdigt, og i de kommende år mulighed for at fortsætte arbejdet på de øvrige bygninger. FB

Generalforsamling

Nordsjællandsk Museumsforening afholdt den ordinære generalforsamling onsdag den 24. februar 1993 på museet.

Der var mødt 51 medlemmer, som valgte Niels Arne Hansen som dirigent.

Først aflagde formanden H.S. Bek beretning med vægt på museets nye langtidsplan og udflytningen til Sophienborg. Museumsinspektør Flemming Beyer gennemgik årets aktiviteter og nævnte bl.a. særudstillingen på Sophienborg "Marked i Hillerød o. 1890" og de mange arkæologiske undersøgelser. Kasserer Ole Jørgensen gennemgik herefter regnskab og budget, som blev godkendt uden bemærkninger.

Nyvalgt som bestyrelsessuppleant blev Poul Erik Termansen, som afløste Hellen Niegaard. De øvrige valg var genvalg.

Efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig med Helge S. Bek som formand, Peter Plambeck som næstformand og Ole Jørgensen som kasserer.

Som afslutning på generalforsamlingen fortalte museumsinspektør ved Nationalmuseet Flemming Kaul meget spændende om, hvordan man byggede jættestuer i stenalderen.

Ny særudstilling

Museet inviterede til ny udstilling: "Jernaldergårde i Nordsjælland" søndag den 4. april. Museumsinspektør

Steffen Stummann Hansen præsenterede her resultatet af fem års arkæologiske udgravninger ved hjælp af fundne genstande, samt plancher med oversigtskort og tegninger med forklarende tekst. Udstillingen varer året ud og kan anbefales til alle, som er interesserede i vor Nordsjællandske fortid.

FB

Nordsjællands ældste bopladser fundet vest for Hillerød

Et medlem af arkæologigruppen under Museumsforeningen har i slutningen af 1992 lidt vest for Hillerød fundet de to hidtil ældste bopladser i Nordsjælland. To steder ikke langt fra hinanden er der opsamlet en række flintredskaber i form af skrabere, stikler og pilespidser fra den såkaldte Bromme-kultur, der dateres til ca. 9.700-9.000 f.Kr.f. Nordsjællandsk Folkemuseum håber på i nær fremtid at kunne indlede undersøgelser på stedet.

Steffen Stummann Hansen

Til vore læsere

Dette nummer af NoMus har forhåbentlig bekræftet indtrykket af et museum, hvor der foregår mange betydningsfulde ting.

Støt museet - skaf et nyt medlem!
Museets adresse er anført på side 2.

KOMMENDE ARRANGEMENTER

Museet på

Kræmmermarkedet 1993

Som noget nyt deltog museet sidste år med en informationspavillon på Kræmmermarkedet. Den meget positive modtagelse er baggrunden for, at projektet gentages i år. Kræmmerudvalget arbejder med flere spændende nyheder til begyndelsen af september, hvor markedet afholdes.

FB

Indvielse af

Husmandsstedet

Søndag den 20. juni 1993 åbnes Husmandsstedet igen efter flere års byggearbejde. Dette vil naturligvis blive fejret på behørig vis.

Museets pavillon vil blive stillet op indeholdende en lille udstilling om Husmandsstedet, ligesom der i løbet af eftermiddagen vil blive flere museale aktiviteter.

Borgmester Jens S. Jensen har lovet at foretage åbningen, og Hillerøds folkedansere vil danse ved Husmandsstedet.

Festdagen begynder kl. 14.00 og

slutter ved 16-tiden. Vi håber på et stort fremmøde til denne begivenhed.

Se iøvrigt side 2, hvor det fulde program står at læse.

FB

»Have samklang«

Allerede før kræmmermarkedet sidste år efterlyste museumsforeningen folk, der med "grønne fingre" og gåpåmod ville deltage i arbejdet med at genskabe en typisk Nordsjællandsk husmandshave.

Vi var flere, der straks slog til, og der blev skabt et haveudvalg, som kom til at bestå af: Niels Henrik Thormann, Helle Thomsen, Bent Christoffersen, Troels Skagemo-Hansen, Carl Emil Kragbøll, Flemming Beyer og undertegnede.

Udvalget påbegyndte sit arbejde i januar måned i år. Det blev besluttet, at udvalget skulle genskabe en typisk Nordsjællandsk Husmandshave, dog således, at man skulle tilstræbe at give stedet sit oprindelige "Ravnebjerg-hus-præg" med udgangspunkt i år 1860.

Det følte umiddelbart som en stor

opgave at gå i gang med. For rent faktisk er det yderst sparsomt, hvad der findes omkring emnet. Uden museets håndbogssamling, i særdeleshed Anders Uhrskovs bøger, var det ikke lykkedes at indsamle tilstrækkelig viden til et videre forløb.

Det blev til mange "klokken 16 møder", hvor vi i udvalget udvekslede vore seneste havelæsnings erfaringer. Ideen var fra begyndelsen, at hvert medlem skulle arbejde med det, hun eller han var bedst til. Det resulterede i et samarbejde og en glæde ved blot at være med til at skabe en smuk ramme om et herligt gammelt husmandssted.

Den oprindelige matrikel nr. 26 af Laugø ved Helsingø kunne genskabes på Sophienborgs jorder, så man kunne vise den besøgende, hvor meget jord, der havde været til netop "Ravnebjergs hus".

Landskabsarkitekt Helle Thomsen, indplacerede Laugø-matriklen således, at den blev nøje afpasset områdets eksisterende stier og veje.

Nok er der i udvalget en herlig positiv gejst; men vi kender dog til begrænsningens kunst. At indhegne det samlede areal vil være en umulighed i år, også fordi marken først skal høstes. Derfor koncentrerede vi os om indhegningen af selve husmandsstedets have og om samtidigt at få gjort havens jordareal klar til såning

af en dækafgrøde.

Helle Thomsen kunne i marts måned forelægge en dispositionsplan for haven, som blev enstemmigt godkendt, hvorefter man gik i gang med at lægge en plan for jordarbejdet.

Her har Hillerød kommune udvist en enestående positiv holdning overfor selve projektet.

Da vi bad vore lokale planteleverandører om at sponsorede planter, mødte vi også kun velvilje.

Samtlige træer omkring husmandsstedets have er således skænket af Birkholms produktions-planteskole A/S og leveret gennem F. Barkholts planteskole her i Hillerød. Det er gamle sorter af træer som elm, ask, hassel, hyld og poppel.

Dækafgrøden er "Miljøfrø", bestående af jordkløver, blodkløver og honningurt. Blandingen indgår i Dæhnfeldts jordforbedrende frøsortiment og er skænket af Dæhnfeldt, via F. Barkholts Planteskole.

Joh, samklangen er tilstede, producenter, leverandører, haveudvalget og museet imellem, og det er tillige herligt, at den skrivende presse flittigt dækker husmandsstedets genopbygning.

At jeg i mine "halve timer" på Hillerød Lokalradio følger udviklingen, ligger kun i sagens natur.

L. Peter Madsen

Husmandsstedet indvies

Søndag den 20. juni kl. 14.00

Alle medlemmer og andre interesserede er velkomne

Se nærmere om dagens program på side 2

